

**GEOGRAFIA
POPULAȚIEI MONDIALE**

GEORGE ERDELI

LILIANA DUMITRACHE

**GEOGRAFIA
POPULAȚIEI MONDIALE**

Ediția a V-a, revăzută și actualizată

**EDITURA UNIVERSITARĂ
București**

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban
Cartografie: Alina Mareci, Vlad Severin
Procesare text: Alina Mareci

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ERDELI, GEORGE

Geografia populației mondiale / George Erdeli, Liliana Dumitrache. -
București : Editura Universitară, 2016
Conține bibliografie
ISBN 978-606-28-0499-2

I. Dumitrache, Liliana

911.3:314(100)

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062804992

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2016
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE
comenzi@editurauniversitara.ro
O.P. 15, C.P. 35, București
www.editurauniversitara.ro

PREFAȚĂ

Lucrarea **Geografia populației mondiale** reprezintă o sinteză a celor mai importante aspecte geodemografice ale lumii contemporane.

Populația constituie elementul fundamental al societății. Cele mai importante manifestări și realizări din domeniile: economic, social, politic, cultural, instituțional își găsesc o parte din explicațiile principale în factorul populație.

De resursa umană depinde în mare măsură bogăția unei națiuni, puterea acesteia, realizările sociale și culturale, civilizația sa în ultimă instanță.

Vitalitatea, dinamismul, puterea economică, politică, valoarea sistemelor de guvernământ etc. ale unei societăți au fost, sunt și vor fi raportate la componenta demografică.

Pentru prezent și viitor, cunoașterea cât mai exactă a proceselor demografice este de o importanță primordială, numeroase discipline științifice studiind populația din diferite perspective, utilizând metode, tehnici și instrumente specifice.

Geografia studiază și interpretează complexitatea fenomenelor demografice, factorii distribuției spațiale a populației, decalajele demografice între țări și regiuni geografice, în funcție de timp și spațiu, de condițiile concrete naturale, economice și sociale.

Bogăția informațională, ca și punctele de vedere ale autorilor asupra problemelor de mare actualitate contribuie din plin la cunoașterea mai profundă și mai exactă a problemelor geodemografice ale lumii de astăzi.

Este evidențiată strânsa corelare a geografiei populației cu alte domenii științifice, arătându-se locul geografiei populației în cadrul geografiei umane, obiectul de studiu al acesteia și direcțiile sale de dezvoltare.

Valorificând o serie de rezultate statistico-demografice și abordându-le geografic, se insistă în mod deosebit asupra aspectelor spațiale, regionale care vizează distribuția, dinamica, mobilitatea și structura populației mondiale (pe grupe de vârstă și sexe, socio-economică, pe medii de viață, etno-culturală).

În realizarea acestei lucrări s-a plecat de la ideea că studiul populației în perspectivă spațio-temporală nu devine convingător decât dacă explică toate mecanismele care conduc la situația descrisă.

Pe baza unor informații statistice și teritoriale s-au analizat: natalitatea, fertilitatea, mortalitatea generală și infantilă, sporul natural și tipurile de evoluție demografică, pe țări, dar și pe mari regiuni geografice, evocându-se rolul politicilor demografice ca și consecințele acestora.

Raporturile dintre tineri și vârstnici, ca deasemenea dezechilibrele dintre diferite grupe de vârstă, procesele de îmbătrânire sau întinerire demografică care afectează diferite părți ale lumii sunt deasemenea amplu prezentate.

Activitățile populației au constituit, de asemenea, obiectul atenției autorilor, arătând declinul activităților primare, evoluția eterogenă a sectorului secundar, creșterea sectorului terțiar sau evidențiind participarea diferențiată a populației feminine și masculine la viața economică, reducerea forței de muncă sau creșterea numărului șomerilor, considerate probleme ale lumii actuale.

În aceeași măsură sunt evidențiate dezechilibrele demo-economice care tind să fie estompate ca urmare a migrațiilor voluntare, consecințele nefaste ale conflictelor militare sau religioase care generează valuri de refugiați.

Nu în ultimul rând în cadrul structurii etno-culturale a populației, sunt evidențiate elemente noi referitoare la diversitatea rasială, etnică, religioasă și lingvistică.

Prezenta lucrare nu se putea încheia fără a ilustra concepte precum cel de dezvoltare umană, de dezvoltare durabilă și ecodezvoltare, ca forme definitorii ale vieții umane.

De asemenea, studiul realizat, ce este completat și de un bogat material ilustrativ (hărți, grafice, tabele), are la baza o amplă documentare fiind consultate surse bibliografice și statistice naționale sau internaționale.

Aria de adresabilitate a lucrării o reprezintă studenții, doctoranzii, cadrele didactice, cercetătorii științifici și specialiștii care sunt interesați de problemele populației văzute prin prisma geografică.

Autorii

CUPRINS

PREFAȚĂ	5
CAPITOLUL 1. GEOGRAFIA POPULAȚIEI. INTERDISCIPLINARITATE ȘI OBIECT DE STUDIU	15
1.1. LOCUL GEOGRAFIEI POPULAȚIEI ÎN CADRUL GEOGRAFIEI UMANE. OBIECT, DOMENIU DE STUDIU ȘI ORIENTĂRI ÎN DEZVOLTARE	15
1.1.1. Contribuția școlii geografice românești la dezvoltarea geografiei populației	21
1.1.2. Sursele de informare demografică utilizate în studiul geografiei populației	26
CAPITOLUL 2. DISTRIBUȚIA SPAȚIALĂ A POPULAȚIEI MONDIALE	30
2.1. DISPARITĂȚI GEOGRAFICE MAJORE ALE DISTRIBUȚIEI POPULAȚIEI MONDIALE	30
2.1.1. Zonele nepopulate sau foarte slab populate.....	34
2.1.2. Zonele marilor concentrări umane.....	36
2.1.3. Zonele moderat populate	38
2.2. FACTORII DISTRIBUȚIEI SPAȚIALE A POPULAȚIEI	38
2.2.1. Rolul factorilor naturali în distribuția spațială a populației.....	39
2.2.1.1. Clima	39
2.2.1.2. Relieful	41
2.2.2. Rolul factorilor istorici în distribuția spațială a populației.....	43
2.2.2.1. Vechimea populării	44
2.2.2.2. Migrațiile	46
2.2.3. Rolul dinamismului demografic în distribuția spațială a populației	47
2.2.4. Rolul factorilor economici în distribuția spațială a populației	49
2.2.4.1. Resursele minerale și energetice	49
2.2.4.2. Progresul tehnic și inovațiile	50
2.3. PERSPECTIVE ALE DISTRIBUȚIEI GEOGRAFICE A POPULAȚIEI	51
CAPITOLUL 3. DINAMICA POPULAȚIEI	53
3.1. COMPONENTELE DINAMICE POPULAȚIEI.....	53
3.2. MIȘCAREA NATURALĂ	54
3.2.1. Natalitatea	55
3.2.1.1. Factorii care determină variația spațială a natalității	55

3.2.1.1.1. Factorii economici.....	55
3.2.1.1.2. Factorii politici (politici demografice).....	55
3.2.1.1.3. Factorii socio-culturali	56
3.2.1.1.3.1. Statutul femeii în societate	56
3.2.1.1.3.2. Religia	57
3.2.1.1.3.3. Climatul psihologic general	57
3.2.1.1.4. Vârsta populației	58
3.2.1.2. Variații spațiale ale natalității	58
3.2.2. Fertilitatea.....	60
3.2.2.1. Variații spațiale ale fertilității.....	61
3.2.3. Mortalitatea.....	65
3.2.3.1. Factorii care determină variația spațială a mortalității.....	65
3.2.3.1.1. Nivelul general de dezvoltare economică	65
3.2.3.1.2. Sistemul de îngrijire medicală.....	65
3.2.3.1.3. Nivelul general de instruire a populației	66
3.2.3.1.4. Structura pe grupe de vârstă și sexe ..	66
3.2.3.2. Variații spațiale ale mortalității.....	66
3.2.4. Speranța de viață la naștere	69
3.2.4.1. Variații spațiale ale speranței de viață la naștere	69
3.2.5. Mortalitatea infantilă	71
3.2.5.1. Variații spațiale ale mortalității infantile	71
3.2.6. Sporul natural (bilanțul natural).....	72
3.2.7. Tipuri de evoluție demografică. Legea tranziției demografice.....	74
CAPITOLUL 4. CREȘTEREA NUMĂRULUI POPULAȚIEI MONDIALE	78
4.1. CREȘTEREA NUMĂRULUI POPULAȚIEI DIN PALEOLITIC PÂNĂ ÎN PREZENT	80
4.1.1. Creșterea demografică în Paleolitic și Mezolitic.....	80
4.1.2. Creșterea demografică din Neolitic până în secolul al XVIII-lea	81
4.1.3. Creșterea demografică în perioada modernă și contemporană (sec. XVIII - sec. XX)	84
4.1.3.1. Creșterea numărului populației în secolul al XVIII-lea	84
4.1.3.2. Creșterea numărului populației în secolul al XIX-lea.....	85
4.1.3.3. Creșterea demografică în secolul XX.....	88
4.1.4. Perspectivele creșterii numărului populației mondiale	93
4.2. TEORII CU PRIVIRE LA CREȘTEREA NUMĂRULUI POPULAȚIEI	94
4.2.1. Teorii cu privire la creșterea numărului populației din Antichitate până în secolul al XVIII-lea.....	94
4.2.2. Teorii cu privire la creșterea numărului populației în perioada modernă ..	96
4.3. POSIBILE REMEDII ÎN PROBLEMA CREȘTERE DEMOGRAFICE.....	100
Capitolul 5. MOBILITATEA SPAȚIALĂ A POPULAȚIEI	102
5.1. FACTORI CARE DETERMINĂ MOBILITATEA POPULAȚIEI.....	102
5.2. FORME DE MOBILITATE A POPULAȚIEI.....	105
5.2.1. Deplasările obișnuite ale populației	106
5.2.1.1. Deplasările obișnuite în statele subdezvoltate.....	109
5.2.1.2. Deplasările obișnuite în statele dezvoltate	109

5.2.2. Mișcările migratorii propriu-zise.....	111
5.2.2.1. Migrațiile interne	112
5.2.2.1.1. Migrațiile de scurtă durată sau periodice	112
5.2.2.1.1.1. Migrațiile sezoniere.....	114
5.2.2.1.1.2. Migrațiile temporare.....	114
5.2.2.1.2. Migrațiile interne de lungă durată sau definitive	115
5.2.2.2. Migrațiile internaționale.....	116
5.2.2.2.1. Tipuri de migranți.....	118
5.2.2.2.2. Evoluția migrațiilor internaționale	129
5.2.2.2.3. Migrațiile din perioada contemporană	132
5.2.2.2.3.1. Caracteristici ale migrațiilor din perioada contemporană.....	132
5.2.2.2.3.2. Migrațiile internaționale la sfârșitul secolului XX.....	133
5.2.2.2.4. Migrația ilegală	136
5.2.2.2.5. Consecințele migrațiilor internaționale	140
5.3. TEORII ASUPRA MIGRAȚIILOR	141
CAPITOLUL 6. STRUCTURA POPULAȚIEI MONDIALE	145
6.1. STRUCTURA POPULAȚIEI PE GRUPE DE VÂRSTĂ ȘI SEXE.....	145
6.1.1. Structura populației pe grupe de vârstă	145
6.1.1.1. Vârsta mediană	153
6.1.1.2. Consecințe ale îmbătrânirii demografice	158
6.1.2. Structura populației pe cele două sexe.....	161
6.2. STRUCTURA SOCIO-ECONOMICĂ A POPULAȚIEI	163
6.2.1. Rata de activitate a populației mondiale	164
6.2.2. Nivelul șomajului.....	168
6.2.3. Structura populației în funcție de activitatea economică.....	168
6.2.3.1. Sectorul primar	170
6.2.3.2. Sectorul secundar.....	172
6.2.3.3. Sectorul terțiar	172
6.3. STRUCTURA POPULAȚIEI PE MEDII - RURAL/URBAN	175
6.3.1. Populația urbană	176
6.3.1.1. Inegalități spațiale ale urbanizării	177
6.3.1.2. Evoluția urbanizării pe plan mondial.....	181
6.3.2. Populația rurală	186
6.4. STRUCTURA ETNO-CULTURALĂ A POPULAȚIEI	188
6.4.1. Structura rasială.....	188
6.4.2. Structura etnică.....	193
6.4.2.1. Rolul teritoriului și al statului în identificarea grapelor etnice ...	193
6.4.2.2. Tipuri de relații spațiale între națiuni, stat și minorități	194
6.4.2.3. Clasificarea minorităților	195
6.4.3. Structura populației pe confesiuni religioase	199
6.4.3.1. Clasificarea religiilor	200

6.4.3.2. Distribuția spațială a religiilor	201
6.4.3.3. Ariile confesionale actuale.....	202
6.4.3.4. Influența religiilor asupra populației.....	205
6.4.4. Structura lingvistică a populației	205
6.4.4.1. Clasificarea grupelor lingvistice	207
6.4.4.2. Originea și distribuția spațială a grapelor lingvistice	210
6.4.4.3. Limbă, teritorialitate și identitate.....	215
CAPITOLUL 7. POPULAȚIA ȘI DEZVOLTAREA SOCIAL-ECONOMICĂ ..	216
7.1. CONCEPTUL DE DEZVOLTARE/SUBDEZVOLTARE	216
7.2. CONCEPTUL DE DEZVOLTARE UMANĂ.....	220
7.2.1. Indicele de dezvoltare umană	220
7.2.2. Tendințele dezvoltării umane în ultimele decenii ale secolului XX	228
7.2.3. Indicele sărăciei umane	229
7.2.4. Indicele sexo-specific de dezvoltare umană.....	231
7.3. CONCEPTUL DE DEZVOLTARE DURABILĂ.....	232
7.4. CONCEPTUL DE ECODEZVOLTARE.....	237
GLOSAR	241
BIBLIOGRAFIE	265
ANEXE	273

TABLE DES MATIÈRES

AVANT-PROPOS	5
CHAPITRE 1. LA GÉOGRAPHIE DE LA POPULATION. OBJET D'ÉTUDE ET INTERDISCIPLINARITÉ	15
1.1. LA POSITION DE LA GÉOGRAPHIE DE LA POPULATION AU SEIN DE LA GÉOGRAPHIE HUMAINE.....	15
1.1.1. La contribution de l'École de géographie Roumaine au développement de la géographie de la population.....	21
1.1.2. Les sources d'information démographique.....	26
CHAPITRE 2. LA DISTRIBUTION SPATIALE DES POPULATIONS	30
2.1. LES DISPARITÉS GÉOGRAPHIQUES MAJEURES DE LA DISTRIBUTION SPATIALE DE LA POPULATION.....	30
2.1.1. Les espaces non-peuplés ou très faiblement peuplés	34
2.1.2. Les espaces fortement peuplés	36
2.1.3. Les espaces modérément peuplés.....	38
2.2. LES FACTEURS DE LA DISTRIBUTION SPATIALE DE LA POPULATION	38
2.2.1. Le rôle des facteurs naturels dans la distribution spatiale de la population.....	39
2.2.1.1. Le climat	39
2.2.1.2. Le relief.	41
2.2.2. Le rôle des facteurs historiques dans la distribution spatiale de la population.....	43
2.2.2.1. L'ancienneté du peuplement	44
2.2.2.2. Les anciennes migrations.....	46
2.2.3. Le rôle du dynamisme démographique dans la distribution spatiale de la population.....	47
2.2.4. Le rôle des facteurs économiques dans la distribution spatiale de la population.....	49
2.2.4.1. Les ressources minérales et énergétiques.....	49
2.2.4.2. Le progrès technique et les innovations	50
2.3. LES PERSPECTIVES DE LA DISTRIBUTION GÉOGRAPHIQUE DE LA POPULATION	51
CHAPITRE 3. LA DYNAMIQUE DES POPULATIONS	53
3.1. LES COMPOSANTES DE LA DYNAMIQUE DE LA POPULATION	53
3.2. LE MOUVEMENT NATUREL	54

3.2.1. La natalité.....	55
3.2.1.1. Les facteurs explicatifs des variations spatiales de la natalité	
3.2.1.1.1. Les facteurs économiques.....	55
3.2.1.1.2. Les facteurs politiques.....	55
3.2.1.1.3. Les facteurs socio-culturels.....	56
3.2.1.1.3.1. Le statut de la femme dans la société.	56
3.2.1.1.3.2. La religion.....	57
3.2.1.1.3.3. Le climat psychologique.....	57
3.2.1.1.4. L'âge de la population.....	58
3.2.1.2. Les variations de la natalité dans le monde.....	58
3.2.2. La fécondité.....	60
3.2.2.1. Les variations de la fécondité dans le monde.....	61
3.2.3. La mortalité.....	65
3.2.3.1. Les facteurs explicatifs des variations spatiales de la mortalité.....	65
3.2.3.1.1. Le niveau général de développement économique	65
3.2.3.1.2. Le système des soins de santé.....	65
3.2.3.1.3. Le niveau général d'instruction.....	66
3.2.3.1.4. La structure par âge et par sexe.....	66
3.2.3.2. Les variations de la mortalité dans le monde.....	66
3.2.4. L'espérance de vie à la naissance.....	69
3.2.4.1. Les variations de l'espérance de vie à la naissance dans le monde.....	69
3.2.5. La mortalité infantile.....	71
3.2.5.1. Les variations de la mortalité infantile dans le monde.....	71
3.2.6. L'accroissement naturel.....	72
3.2.7. Les stades d'évolution démographique des populations. La théorie de la transition démographique.....	74
CHAPITRE 4. LA CROISSANCE DÉMOGRAPHIQUE DES POPULATIONS ...	78
4.1. LA CROISSANCE DE LA POPULATION DU PALÉOLITHIQUE AU PRÉSENT.....	80
4.1.1. La croissance démographique pendant le Paléolithique et Mésolithique ..	80
4.1.2. La croissance démographique du Néolithique au XVIII-ème siècle.....	81
4.1.3. La croissance démographique dans la période moderne et contemporaine (du XVIII-ème au XX-ème siècle).....	84
4.1.3.1. La croissance démographique pendant le XVIII-ème siècle.....	84
4.1.3.2. La croissance démographique pendant le XIX-ème siècle.....	85
4.1.3.3. La croissance démographique pendant le XX-ème siècle.....	88
4.1.4. Les perspectives de la croissance démographique.....	93
4.2. DES THÉORIES GÉO-DÉMOGRAPHIQUES.....	94
4.2.1. Théories géo-démographiques de l'Antiquité au XVIII-ème siècle.....	94
4.2.2. Théories géo-démographiques de la période moderne.....	96
4.3. POSSIBLES REMÈDES DANS LE PROBLÈME DE LA CROISSANCE DEMOGRAPHIQUE.....	100
CHAPITRE 5. LA MOBILITÉ SPATIALE DES POPULATIONS	102
5.1. LES FACTEURS EXPLIQUATIFS DE LA MOBILITÉ DES POPULATIONS	102
5.2. LES FORMES DE LA MOBILITÉ DES POPULATIONS.....	105

5.2.1. Les déplacements habituels des populations	106
5.2.1.1. Les déplacements dans les pays sous-développés	109
5.2.1.2. Les déplacements dans les pays développés	109
5.2.2. Les mouvements migratoires proprement-dits	111
5.2.2.1. Les migrations intérieures	112
5.2.2.1.1. Les migrations de durée limitée	112
5.2.2.1.1.1. Les migrations saisonnières	114
5.2.2.1.1.2. Les migrations temporaires	114
5.2.2.1.2. Les migrations de longue durée ou définitives	115
5.2.2.2. Les migrations internationales	116
5.2.2.2.1. Les types des migrants	118
5.2.2.2.2. L'évolution des migrations internationales	129
5.2.2.2.3. Les migrations internationales dans la période contemporaine	132
5.2.2.2.3.1. Les caractéristiques des migrations internationales contemporaines	132
5.2.2.2.3.2. Les migrations internationales à la fin du XX-ème siècle	133
5.2.2.2.4. La migration clandestine ou illégale	136
5.2.2.2.5. Les conséquences des migrations internationales ..	140
5.3. THÉORIES SUR LES MIGRATIONS	141
CHAPITRE 6. LES STRUCTURES DES POPULATIONS	145
6.1. LA STRUCTURE PAR ÂGE ET PAR SEXE	145
6.1.1. La structure par âge	145
6.1.1.1. L'âge médian	153
6.1.1.2. Les conséquences du vieillissement démographique	158
6.1.2. La structure par sexe	161
6.2. LA STRUCTURE SOCIO-ÉCONOMIQUE DE LA POPULATION	163
6.2.1. Le taux d'activité	164
6.2.2. Le niveau du chômage	168
6.2.3. La structure de la population selon l'activité économique	168
6.2.3.1. Le secteur primaire	170
6.2.3.2. Le secteur secondaire	172
6.2.3.3. Le secteur tertiaire	172
6.3. LA STRUCTURE DE LA POPULATION SELON LE MILIEU DE VIE RURAL/URBAIN	175
6.3.1. La population urbaine	176
6.3.1.1. Les inégalités spatiales de l'urbanisation	177
6.3.1.2. L'évolution de l'urbanisation dans le monde	181
6.3.2. La population rurale	186
6.4. LA STRUCTURE ÉTHNO-CULTURELLE DE LA POPULATION	188
6.4.1. La structure par groupes de races	188
6.4.2. La structure ethnique	193
6.4.2.1. Le rôle du territoire et de l'État dans l'identification des groupes ethniques	193

6.4.2.2.	Types de relations spatiales entre nations-État et minorités	194
6.4.2.3.	La classification des minorités	195
6.4.3.	La structure confessionnelle de la population.....	199
6.4.3.1.	La classification des religions	200
6.4.3.2.	La distribution spatiale des religions.....	201
6.4.3.3.	Les aires confessionnelles actuelles	202
6.4.3.4.	L'influence des religions en plan démographique	205
6.4.4.	La structure linguistique de la population.....	205
6.4.4.1.	La classification des groupes linguistiques	207
6.4.4.2.	L'origine et la distribution spatiale des groupes linguistiques..	210
6.4.4.3.	Langue, territoire et identité	215
CHAPITRE 7. LA POPULATION ET LE DÉVELOPPEMENT ÉCONOMIQUE		216
7.1.	LE CONCEPT DE DÉVELOPPEMENT/SOUS-DÉVELOPPEMENT.	216
7.2.	LE CONCEPT DE DÉVELOPPEMENT HUMAIN.....	220
7.2.1.	L'indicateur du développement humain	220
7.2.2.	Les tendances du développement humain dans les dernières décennies du XX-ème siècle.....	228
7.2.3.	L'indicateur de la pauvreté humaine.....	229
7.2.4.	L'indicateur sexo-spécifique du développement humain	231
7.3.	LE CONCEPT DE DÉVELOPPEMENT DURABLE	232
7.4.	LE CONCEPT DE L'ÉCO-DÉVELOPPEMENT	237
GLOSSAIRE		241
BIBLIOGRAPHIE		265
ANNEXE		273

Capitolul 1

GEOGRAFIA POPULAȚIEI. INTERDISCIPLINARITATE ȘI OBIECT DE STUDIU

1.1. LOCUL GEOGRAFIEI POPULAȚIEI ÎN CADRUL GEOGRAFIEI UMANE. OBIECT DE STUDIU ȘI ORIENTĂRI ÎN DEZVOLTARE

Populația, sub diferitele ei aspecte a reprezentat o temă de interes încă din cele mai vechi timpuri.

În perioada antică, ca și a evului mediu, informațiile culese cu ocazia călătoriilor maritime sau terestre sunt incomplete și lipsite de coerență, în această perioadă fiind analizate doar particularitățile culturale (obiceiuri, activități, costume, alimente), iar cifrele sunt rare și fanteziste.

Studiul populației, foarte fragmentat, a fost legat de descoperirea progresivă a lumii, iar dacă concepția geografică a rămas mereu orientată spre distribuția populației în spațiu, modul de abordare a acesteia a suferit transformări de-a lungul timpului.

De la originile îndepărtate ale geografiei și până la sfârșitul secolului al XIX-lea, orientarea studiilor care vizau populația a fost, prin modul de tratare a problemelor, *etnologică* sau *antropologică*.

După secolul al XV-lea, informațiile încep să devină mai numeroase, datele să devină mai credibile, iar investigațiile se fac din ce în ce mai metodic.

Din secolele XVII și XVIII apar primele reflecții asupra raportului existent între mediu și societate (geograful englez Carpenter și filozoful francez Montesquieu) care pregătesc nașterea geografiei umane moderne.

De la sfârșitul secolului al XIX-lea și până în prima jumătate a secolului XX, perioadă în care geografia s-a format ca știință, iar raporturile om-mediu au atras atenția în mod deosebit, orientarea se poate considera că a devenit *ecologică*. În opoziție cu perioada precedentă, acum rolul mediului natural asupra omului reprezintă fondul majorității analizelor, iar determinismului secolului al XIX-lea, care a jucat un rol fundamental sub influența lui F. Ratzel și K. Ritter, îi urmează posibilismul lui Paul Vidal de la Blache, pentru care omul dispune de o mare libertate față de natură. În prima parte a acestei perioade, studiul populației constituia o simplă

introducere în studiul țărilor și peisajelor. Cu toate acestea, repartiția inegală a populației pe suprafața Pământului și relațiile sale cu mediul natural au reprezentat preocuparea centrală a analizelor geografice.

În această perioadă, studiul geografiei populației ia amploare deosebită, deoarece acum se sprijină pe o informație numerică mai abundentă și mai sigură, ca urmare a recensămintelor efectuate în țările mai dezvoltate.

Geografia populației devine temă de studiu favorită la numeroși geografi preocupați de dimensiunea umană a geografiei și câștigă în importanță îndeosebi în țări care au avut un rol foarte important în elaborarea geografiei moderne - Franța și Germania.

În Germania, foarte mulți geografi au contribuit la studiul populației, însă dintre aceștia cei mai importanți au fost F. Ratzel și A. Hettner, care au avut o influență profundă asupra școlii de geografie germană, cât și asupra promotorilor geografiei sociale.

Friederich Ratzel a introdus în geografie elementul uman, neglijat de majoritatea geografilor din acea perioadă, care erau preocupați îndeosebi de problemele fizico-geografice. Astfel, în lucrările sale cum ar fi „Antopogeographie” răspândirea populației și explicarea acesteia ocupă un loc esențial.

De asemenea, A. Hettner a considerat geografia populației ca una din principalele subdiviziuni ale disciplinei geografice precizând că „populația acționează asupra tuturor elementelor mediului” (Allegemeine geographische des Menschen”).

În Franța, Emile Levasseur, istoric de formație, care însă a studiat geografia economică, demografia și statistica, a fost unul dintre pionerii studiilor de geografia populației. În acest sens, el a publicat studii interesante cu privire la relațiile între densitatea populației și diversele elemente ale mediului („La population française” și „La repartition de la race humaine sur le Globe”).

Paul Vidal de la Blache, fondatorul geografiei științifice în Franța, a consacrat o parte din opera sa populației considerând că punctul de plecare este analiza distribuției inegale a oamenilor pe pământ. Acesta a creat o adevărată școală de geografie cu numeroși succesori ce au avut în atenție populația (Maximilien Sorre, „Les Fondaments de la Géographie Humaine”; Max Derruau, „Nouveau Precis de Géographie Humaine”).

Începând cu anul 1950, geografia populației a apărut ca o veritabilă subdiviziune a Geografiei, populația devenind obiect de studiu principal al unei părți a geografilor din America de Nord și Europa. Sunt de remarcat în această direcție P. George (Franța), J. Clarke (Marea Britanie), Trewartha și W. Zielinsky (S.U.A.).

Prima analiză asupra conținutului și limitelor acestor discipline geografice datează din 1950, iar prima lucrare franceză de geografie generală consacrată în mod absolut populației a apărut în anul 1951 (P. George „Introduction à l'étude de la population du monde”). Acum geografia populației devine obiect de învățământ universitar în multe din statele Europei Occidentale și în S.U.A. Din anul 1950, s-au publicat periodic manuale pentru studenți, cărți, articole științifice variate, iar în cadrul congreselor internaționale de geografie sunt din ce în ce mai numeroase

aspectele ce vizează populația, ca urmare a numeroaselor date statistice și a ușurinței relative de exploatare a lor.

S-a observat în această perioadă o apropiere de demografie în momentul în care această știință era în plină dezvoltare. Distribuția populației a continuat să prezinte interes, mai ales în măsura în care aceasta se schimbă de la un recensământ la altul, iar structura pe vârste a populației, natalitatea și mortalitatea, care la început erau studiate într-o manieră mai elementară, au reprezentat obiectul unor analize mai profunde. Această perioadă a durat circa două decenii și poate fi considerată mai mult ca o orientare *demografică*.

Începând cu mijlocul anilor 1970, geografia populației a cunoscut o nouă orientare dovedită printr-o nouă apropiere în direcția analizei sociologice, orientarea devenind în același timp *demografică* și *sociologică*.

Studiul distribuției spațiale a populației, încă importantă în deceniul cinci al secolului XX, a regresat mult, iar analiza mobilității spațiale a populației practică de mult timp, acum se dezvoltă și reține atenția numeroșilor specialiști geografi.

În a doua jumătate a secolului XX, geografii au în atenție nu numai repartiția geografică a populației și a relațiilor acesteia cu activitățile economice, ci și evoluția schimbărilor/distribuțiilor de la un recensământ la altul în scopul sesizării mecanismelor, cauzelor și tendințelor acesteia.

Cercetările geografice din această perioadă sunt axate pe aspecte ale creșterii naturale, balanței migratorii și pe unele fenomene esențiale, cum ar fi depopularea, care afectează o parte din spațiile rurale din țările cele mai dezvoltate și invers, tendința concentrării crescânde a populației în zonele urbane sau în vecinătatea lor.

Dintre temele tratate de geodemografi cele mai numeroase acum sunt cele referitoare la mobilitatea geografică a populației. Formele obișnuite și repetate ale mobilității, cum sunt deplasările cotidiene legate de locul de muncă sau cele de week-end sau de vacanță, au constituit obiectul unor analize atente în toate țările dezvoltate. Foarte multe cercetări au fost consacrate migrațiilor propriu-zise cu toate formele lor multiple, îndeosebi migrațiile interne, din zonele rurale spre zonele urbane, cum este exodul rural caracteristic pentru țările în curs de dezvoltare sau cel care are loc între diversele zone urbane.

Un interes deosebit este manifestat pentru migrațiile internaționale care cuprind mai ales fluxuri masive de muncitori expatriați pe diferite perioade de timp spre țările postindustriale și țările exportatoare de petrol. Se studiază formele care apar datorită deplasărilor ce nu încetează să se schimbe, ca urmare a evoluției economiei și societății lumii contemporane.

Multe lucrări științifice au depășit stadiul descriptiv al migrațiilor și abordează mai ales manifestarea ariilor migratorii cu diversele procese ce intervin în fluxurile observate, în mod special schimbările care afectează gradat diviziunea națională și internațională a muncii.

În cadrul geografiei populației, studiul aspectelor economice se limitează în mod esențial la populația activă. Categoriile de activități economice și cele socio-profesionale au constituit obiectul a numeroase analize care au fost realizate

cel mai adesea pe baza unor mijloace foarte simple de investigație, cum sunt ratele de activitate ale unei categorii socio-profesionale de populație activă sau evoluția acestor rate pe o perioadă dată. Unele aspecte importante ale realității economice și sociale, cum este șomajul sau veniturile sunt, în general puțin studiate de geografi fiind considerate direcții noi și utile, dar insuficient aprofundate.

Dezvoltarea și diversificarea geografiei populației din această ultimă perioadă este dovedită și de apariția unor reviste științifice, cum sunt „Espace, Populations, Societes” publicată la Lille din 1983; „Revue Européenne des Migrations Internationales” publicată la Poitiers din 1985 și „International Journal of Population Geography” publicată în Marea Britanie din 1995 ș.a.

Teme de studiu, cum sunt nivelul de instruire, forța de muncă, șomajul și structurile socio-profesionale altădată considerate ca non-geografice, au fost treptat integrate în geografie. De asemenea, numeroși demografi și sociologi și-au manifestat interesul pentru geografie, introducând în studiile lor variații spațiale ale fenomenelor analizate.

În acest mod, geografia, demografia și sociologia și-au extins domeniile de studiu una în direcția alteia și cunosc în final zone de interferență ca urmare a incidenței sau hibridizării lor, generându-se geografia populației (geodemografia), geografia socială (sociogeografia), demografia socială (sociodemografia) (Fig. 1).

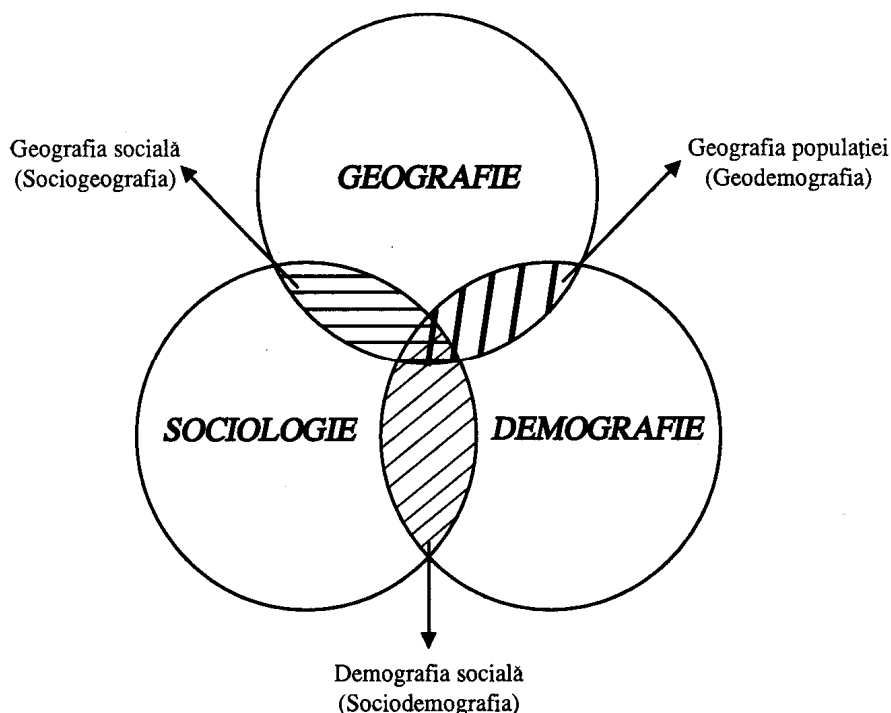

Fig. 1. Interferențe ale științelor geografice, demografice și sociologice în studiul populației

De asemenea, există și interferențe cu istoria atunci când unele studii demografice se raportează la trecut, dar sunt și frecvente cazurile când demografi, sociografi și sociodemografi studiază aceleași teme.

Foarte convingător, însă, este faptul ca nu există o știință unică a populației, ci mai multe științe, fiecare dintre ele având un punct de vedere distinct, o problematică particulară și o metodologie specifică.

O populație poate fi într-adevăr studiată din punctul de vedere al sociologului, al istoricului, al statisticianului, al geografului etc, de aceea populația este prin excelență o temă interdisciplinară. Populația ca subiect de cercetare oferă numeroase aspecte, fiecare punct de vedere a generat o ramură de studiu specifică (Fig. 2).

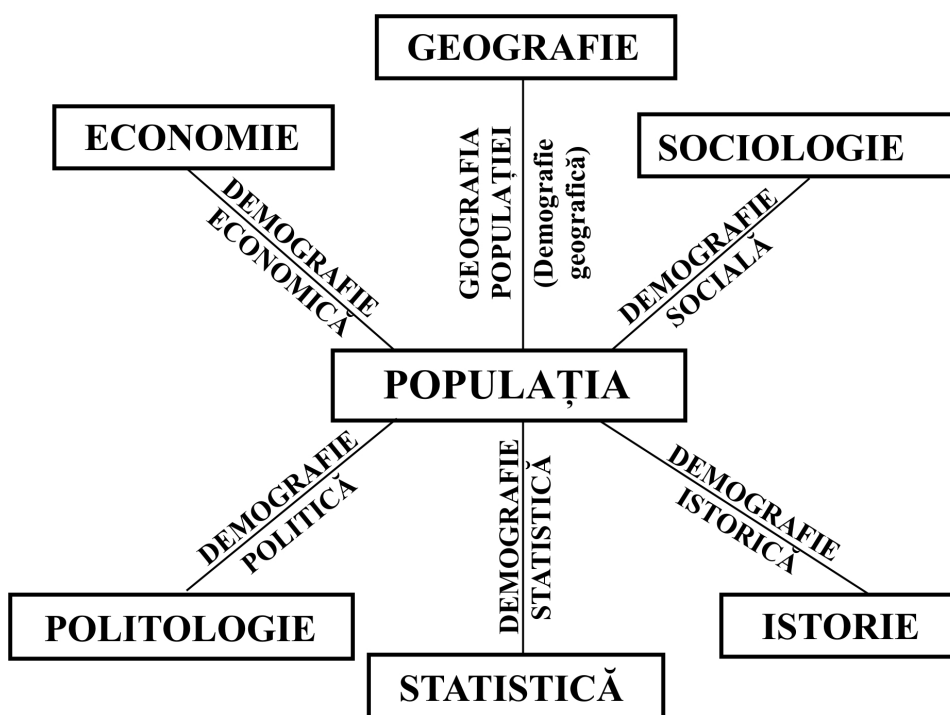

Fig. 2. Principalele arii de cercetare în studiul populației

În acest mod, punctul de vedere sociologic a dat naștere unei demografii sociale, cel istoric a creat demografia istorică, cel economic a generat demografia economică, cel politic demografia politică, cel statistic a produs demografia statistică, iar cel geografic a format demogeografia (geografia populației). În același context, se înscriu și punctele de vedere ale biologiei, medicinei, geneticii și ecologiei care au în atenția lor ca problemă populația.

De la geografia populației concepută într-un mod larg, până la demografia spațială, definită într-un mod restrâns, studiul geografiei populației poate avea accepțiuni foarte diferite.

Foarte mulți geografi au încercat să definească și să precizeze limitele și conținutul geografiei populației. S-a constatat că nu există un consens, geografia populației este definită foarte diferit ca fiind: „studiul populației ce locuiește planeta”, „studiul maselor umane”, „raportul dintre populație și mediu”, „studiul spațializat al datelor demografice furnizate de statisticieni”, „studiul populației observate în spațiul pe care îl amenajează”, „o introducere în geografia umană”, „un aspect al geografiei sociale” etc.

Această situație nu se datorează caracterului excesiv de cuprinzător al geografiei, ci faptului că aceasta disciplină dă întâietate studiului configurației și organizării fenomenelor în spațiu.

Geograful se deosebește de demograf în măsura în care preocupările sale sunt mult mai sintetice. Acesta nu studiază în mod exhaustiv mecanismele creșterii unei populații, dar va aduce rezultatele și concluziile unui specialist realizând după aceea o sinteză spațială de foarte multe ori cu o orientare pragmatică.

Studiul spațial efectuat de geograf devine convingător numai în măsura în care acesta a explicat toate mecanismele care conduc la situația analizată, demonstrând în continuare prin ce direcții se produce și tinde să evolueze fenomenul studiat. De ademenia, prin viziunea sa integratoare, sistemică, analitică și sintetică, geograful poate efectua studii complete și complexe asupra populației, dar și studii ce privesc unele aspecte particulare ce caracterizează populația.

Cu toate că au existat și există și astăzi puncte de vedere diferite asupra ariilor de studiu ale populației, cea mai mare parte dintre ele au în atenție distribuția spațială, numărul populației și dinamica demografică, structurile demogeografice, socio-economice și etno-culturale (Fig. 3).

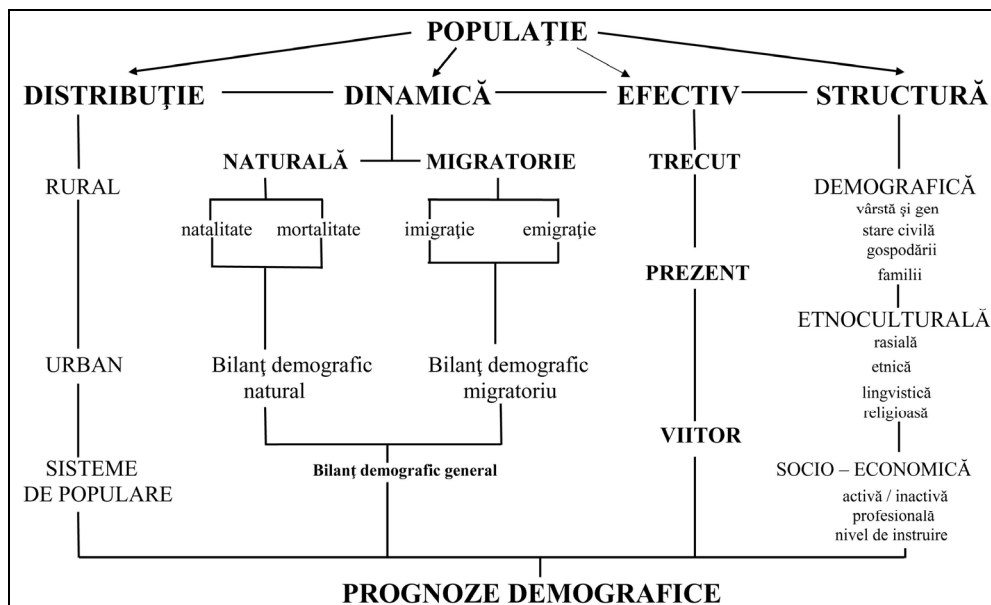

Fig. 3. Populația – concept metodologic